

Den befogade
Fritänkaren

Nr. 242 Februari 2016

Tjugofjärde årgångens tredje nummer

Innehåll i detta nummer:

Arbetsnarkomanins problematik	2
Det märkliga fallet Viktor Gunnarsson (<i>forts</i>)	2
Andra Requiem-artade verk	4
Ahasverus minnen, del 150: <i>Kompositören</i>	6
Den första operafilmen	9
Mera filmer (<i>Max Ophüls och Nicholas Ray</i>)	11
Några milstenar, februari 2016	14
Tålamodsresan, del 14: <i>En bergsöken i snö och regn</i>	14
Tillbaka till Zanskar, del 7: <i>En helt annan värld</i>	16
Kalasresa med förvecklingar, del 12: <i>Avsked från Pelling</i>	17

Fritänkaren, som aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

OBS! Nytt Postgiro (Bankgiro): 510910-9354 (Nordea bank, "Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 12 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 5.2.2015

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 264

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Arbetsnarkomanins problematik

(litet kåseri)

Det ligger i familjen. Redan min farfars far (garibaldino) arbetade ihjäl sig och omkom vid 44 års ålder i hjärtinfarkt och lämnade åtta barn och ett utomordentligt framgångsrikt familjeföretag efter sig, som lyckligtvis hans änka kunde fortsätta sköta med den äran medan hon levde till en desto högre ålder. Min far vägrade låta pensionera sig och arbetade så länge han fick fortsätta tills han blev 68. Min mor arbetade som skulptris till 92 och dog en vecka efter sin sista utställning. Även alla mina tre äldre syskon har arbetat hårt hela livet medan det varit si och så med lönen. Min mormors bror var oförfärdig konstnär men outtröttligt arbetande som sådan och slutade som stadsarkitekt i Helsingfors och arbetade ihjäl sig – vid 59 året innan jag föddes. Hans lillasyster var sjukgymnast och slutade arbeta först vid 87. Självalde jag två yrken och har hållit på med dem genom hela livet vanligen utan lön. Det har åtminstone hållit mig sysselsatt.

Det har sina sidor. Då fru Musica är en krävande dam och jag på den tiden jag satsade allt som kyrkorganist hade erbarmliga boendeförhållanden resulterade den ständiga stressen i magsår, som jag drogs med i tjugo år men småningom lyckades arbeta bort. Jag arbetade inte mindre för det men började dock sakta ner när magsåret var över, då jag av naturen blev långsammare med åldern. Men den ständigt ansträngda ekonomin gjorde det omöjligt för mig att någonsin bilda familj, vilken situation inte blev bättre av att ekonomin aldrig ljusnade utom marginellt – i princip har jag levat under existensminimum hela mitt vuxna liv vilket ändå har gått bra, då jag även lidit av extrem fattigdom på materiella ambitioner och laster. Bristen på normalt familjeliv har gett mig desto större möjligheter att arbeta desto mera, och det är i alla fall inte den sämsta möjliga kompensation – den som arbetar syndar inte, och han får dessutom något gjort.

Kort sagt, det finns ingenting att klaga över. Materiellt har jag aldrig haft det bättre än idag, i synnerhet efter att jag nu äntligen fått ordentlig värme i min lägenhet efter att ha fått frysa hemma halva vintern, och jag har fortfarande mycket arbete kvar att göra. Som en kollega menade, så länge man arbetar är det det bästa sättet att hålla sig vid liv, och kan man inte arbeta längre kan det kvitta.

Men det svåraste problemet med obotlig arbetsnarkomani är nog ändå det, att ju mera man arbetar och ju mera man får gjort, desto mera märker man att man har kvar att göra...

Som Michelangelo sade vid 87 års ålder, när någon frågade honom varför han fortfarande höll på att fortsätta skulptera fastän han aldrig fullbordade något: "Jag har fortfarande mycket kvar att lära mig," och Pablo Casals, när han fortsatte öva på sin cello i 90-årsåldern: "Jag kan fortfarande bli bättre."

I anslutning till förra numrets artikel om Palmemordet

Börje Wingren, förhørsledaren som satt med Victor Gunnarsson i 30 timmar, avliden 2009:

"Jag var hundra procentigt säker på att han var skyldig när han släpptes, och jag är tusen procent säker idag (2006). Däremot är jag inte säker på att Gunnarsson själv verkligen är död.

Han identifierades på en klocka och en ring i USA, och blev han mördad så var det i alla fall inte polismannen Underwood som gjorde det.

Jag märkte direkt att han ljög som en häst och slingrade sig – en psykopat som gömde sig bakom religiös mantel.”

Victor Gunnarsson blev alltså officiellt mördad i USA, något som Börje Wingren inte trodde på, eftersom identifikationen endast skedde med hjälp av ett armbandsur. Den som hittades död och som påstods vara Victor Gunnarsson hade nämligen Gunnarssons klocka på sig. Det framkommer ingenstans att identifikationen på något sätt granskades, ifrågasattes eller utfördes med någon vetenskaplig slutgiltighet.

Per Persson: ”Nej, det var inte han som sköt. Om han sköt var han inte ensam. Alla som tror på en ensam galning är ute och cyklar.”

Anders Leopold, som samarbetade med Börje Wingren och övertog och fortsatte dennes forskningar i ämnet:

”Helt rätt, Per, han var inte en ensam galning. Här har du mitt scenario som styrks på flera viktiga punkter: han drogs villigt in i det sydafrikanska kommandot, och meningen var sannolikt att han skulle bli en *scapegoat* som fick skulden, det hände ju också. Ett av de två proffsen som följde efter Palme tillsammans med Gunnarsson skulle skjuta. Gunnarsson skickades över på andra sidan Sveavägen då Palme oväntat gick hem "åt fel håll" och korsade gatan. Scenariot förändrades tvärt och han kom i läge. Hans medverkan har inte ifrågasatts av utredarna, men de trodde inte han var kapabel att skjuta. Det de inte gjorde i utredningen var att ta del av hans galna manifest – som jag förfogat över i snart 30 år och 1988 kopierade och sände över till Palmegruppen och publicerade först 2015 – och ställa detta mot vittnesmålen och de faktiska omständigheterna. Det är den kombinationen jag gjort, vilken visar att Gunnarsson var tillräckligt galen, hade ett inneboende hat mot Palme och socialdemokraterna, såg sig som en befriare och hjälte när "förrädaren" Palme nu skulle stoppas i sina försök att leda Sovjetkommunismen in i Västeuropa, för att genomföra det han för flera vittnen berättat: mörda Palme. Dessutom har han i USA för två vittnen erkänt att han sköt Sveriges premiärminister. Jo, han hade både modet och styrkan att i verkligheten uppträda som sin idol Clint Eastwood och på grund av omständigheterna bli Palmes baneman. Mitt material är inte gissningar och spekulationer i särskilt hög grad. Jag har varit ytterst noga med att lämna över fakta – bl.a. de viktigaste vittnesmålen från mordplatsen och timmarna efter mordet där signalement och annat pekar ut Gunnarsson – till läsaren för ett slutligt ställningstagande, kanske som en sorts jurymedlem: skyldig eller inte skyldig?”

Det märkligaste är kanske, om nu Gunnarsson verkligen var skyldig, vilket allt tycks tyda på genom utrensningen av alla andra möjligheter medan endast en blir kvar, att polisen fakiskt tog hand om honom och förhörde honom under 30 timmar och var nästintill spiksäkra på sin sak, när han släpptes genom posören Hans Holmérs försorg som i stället satsade på kurdspåret och Christer Pettersson. När Christer Pettersson frikännts några år senare och Palmespanarna fann sig returnerade till ruta ett, hade Gunnarsson tillåtits försvinna ur sikte...

Andra Requiem-artade verk

Det har påtalats angående vår Requiem-artikel i förra numret, att det är anmärkningsvärt hur ett av de allra största Requiem-verken helt sonika uteslutits ur sammanhanget. Verket som avses är Hector Berlioz' gigantiska monster-Requiem, och frågan är om det alls kan betraktas som ett seriöst Requiem. Själv skriver Berlioz om verket:

”För mig var Requiemtexten ett byte, som jag länge hade lurat på. Jag kastade mig över det med verkligt raseri, då jag äntligen fick det utlämnat. Det var som om huvudet skulle sprängas under trycket av mina häftigt kokande tankar. Planen till en sats var knappt skisserad, förrän nästa anmälde sig; då det var omöjligt att skriva fort nog, måste jag använda ett hemmagjort stenografiskt system. Särskilt i ”Lacrymosa” var detta till stor hjälp. Alla kompositörer vet hur förtvivlat det är, när man ständigt glömmer idéer för att man inte har tid att skriva ner dem genast. Som man kan förstå har jag komponerat detta verk i en rasande fart, och först långt efteråt företog jag ett fåtal ändringar.”

Sådant är hela verket, som i princip mest bara består av vidunderliga passionerade överdrifter. När *Tuba mirum* i andra satsen skall meddela domedagens ankomst ställer Berlioz till med fyra olika mässingsorkestrar som skall tävla med att blåsa ut varandra under ständigt tilltagande bombardemang av en pukorkester, och hela denna väldiga sats består egentligen bara av en enkel trumpetfanfar som blåses upp till en hel storm av domedagsbasuner. Visst är det effektivt, det är effektivt till tusen, men man saknar liksom någon verklig melodisk musikalitet och form i det hela.

Ej heller finns det något spår av någon religiositet eller fromhet i det monstruösa verket. Berlioz synes mest bara ha sett det som ett medel till maximala passionerade utbrott av extrem emotionalism och överkänslighet, där de känslor som mest frambesvärjes är av skräck och fasa, fruktan och bävan, som om han ville tvinga sin publik till att huka sig inför hans bombattacker av infernaliskt överväldigande oväsen. Hans överdrivna orkestrar blev till ett tacksamt ämne för karikatyrtecknarna, som ibland avtecknade kanoner och muskedunder som inslag i orkestreringen.

Kung Fredrik Wilhelm av Preussen var mycket imponerad av hans kanoneffekter och mest vidunderliga överdrifter, och han frågade kompositören en gång: ”Jag har hört att ni använder er av körer upp till 500 man. Är det riktigt?” – ”Nej,” svarade kompositören, ”men det händer att jag ibland skriver körsatser för 400.”

En annan sats i hans Requiem, den nionde ”Sanctus” är verkets enda tenorsolo, men den tenorstämman är närmast parodisk i sin teatraliskhet. Numera framförs detta Requiem med ordentligt nedbantade orkestrar och låter inte mindre för det, men Berlioz' önskemål för denna enstämmiga tenorstämman var minst tio tenorer.

Själv var han dock övermåttan stolt över sitt verk och menade, att om något verk skulle överleva honom hoppades han att det skulle bli hans Requiem.

Jämfört med hans ålderdoms mästerverk, den outslitliga mästerliga operan ”Trojanerna”, framstår dock hans omogna Requiem som föga mer än ett amatöriskt klåparverk av dock högst groteskt gargantuanska proportioner, medan det inte är något fel på dess expressivitet.

Då finns det flera verk i musikkulturen som inte alls utgivit sig för att ha något med Requiem-idén att göra men som ändå framstår som betydligt mer Requiem-enliga än Berlioz' ytliga grandiositet. Ett typiskt exempel vore då den musik som Anton Bruckner skrev inför nyheten om Wagners död. Det blev den andra satsen i hans sjunde symfoni, en Adagio-sats, som är något av det vackraste som finns i musikhistorien genom sin överväldigande innerlighet, smäktande varma melodik och katedralartad storartad arkitektur. Detta om något borde kallas ett veritabelt Requiem, fastän det bara är en sats för ren orkester.

Ett annat sådant verk är Puccinis lilla "Crisantemi" för stråkkvartett, som han skrev på en natt till minne av en älskad god väns död. Också detta har en innerlighet och smäktande melodik som talar direkt till hjärtat hos vilken åhörare som helst i sin fullständigt uppriktiga äkthet som en bön och en hyllning till den avlidnes minne.

På tal om Puccini, så fullbordade han aldrig sin sista opera, utan den avbröts av hans död efter den kvinnliga birollen slavinnan Liùs död, som är den som verkligen älskar prins Kalaf, som man aldrig kan fatta hur han kan älska ett sådant iskallt monster som den makabra skräckprinsessan Turandot, en etablerad massmörderska av minst sagt huvudlösa dimensioner. Men innan Liù dör skänker Puccini henne operans vackraste, längsta och mest melodiska aria, som gör hela operans starkaste intryck. Även hela denna sekvens är som ett veritabelt Requiem, mera över kärleken än över slavinnan Liù själv, då hon är fullkomligt självupppoffrande – hon offerar i själva verket sitt liv för Kalaf, som ändå faller för fel kvinna – man tycker nästan att han borde ha visat sin slavinna den anständigheten att åtminstone efter hennes offerdöd visa någon trohet till hennes självutplånande kärlek.

Men Puccini gör detta i stället och avbryter komponerandet av sin opera på denna punkt för att dö själv – och när Toscanini dirigerade uruppförandet valde även denna dirigent att lägga ner taktpinnen vid kompositörens avbrott, och många anser ännu idag att resten av operan, fullbordad av hans lärjunge Alfano, faller platt i jämförelse med vad som uppnåtts tidigare.

I detta sammanhang i utforskandet av Requiem-liknande operor kan man inte förbigå Händel. Han skrev varken något Requiem eller ens någon mässa, men hans sista oratorium blev det skakande dramat om domaren Jefta i Israel, som står på kant med sitt folk men ändå övertalas att leda dem i ett fälttåg, som blir segerrikt, och i segerruset lovar han Israels Gud att till hans ära offra det första han möter vid hemkomsten, som han tar för givet att skall bli någon gris eller ko. Men i stället för det för givet tagna offerdjuret möts han av en procession ledd av hans enda dotter, som anför ett triumferande festtåg till hans ära för hans segers skull. Jefta anser inte att han kan ta tillbaka sitt löfte till sin gud, och dottern själv finner sig i sitt öde att bli offerad och berövad sitt liv innan hon ens ännu hunnit börja leva det.

Detta drama tonsätter Händel på sin ålders höst när han håller på att bli ohjälpligt blind, så att han inte längre kan spela eller leda sina oratorier. Detta blir hans sista oratorium, och den tillspetsade känsligheten i verket blir så påtagligt akut att smärtan och pinsamheten blir överväldigande kännbar. Mitt i det mest outhärdliga ögonblicket, när hela religionen ställs i fråga inför dess absurda kravs onekliga omänsklighet, när en far ställs inför sin religions krav att offra sin enda dotter för den religiösa korrekthetens skull, blir Händel definitivt blind och kan inte fortsätta längre. Resten av akten måste dikteras, och med största svårighet avslutas andra aktens slutkör "Whatever is, is right" i ett slags fatalistiskt uppgivande resignation.

Nu kunde oratoriet ändå fullbordas, emedan Händel kunde opereras så att han åtminstone hjälpligt kunde se någonting, men oratoriets höjdpunkt förblir den andra aktens känsliga slutfas. Även här finns en autentisk Requiem-stämning som inte kan göras mera allvarlig och innerlig i sitt fullständiga uppgivande inför ödets gudomliga lagars obegriplighet och obönhörlighet.

Abasverus minnen, del 150: Kompositören

”Vad fan skulle de bomba Dresden för?”

Jag drog mig för att besöka honom, då jag aldrig hade tyckt om hans musik, men när jag hört hans sista verk, som gjort samma intryck på mig som vilket av musikhistoriens förnämsta *Requiem* av en Verdi eller Mozart eller Dvorak som helst, kände jag att jag måste ge honom en chans. Han var ökad som en torr gammal grinig gubbe, och han hade minsann mycket att beklaga sig över, då han i stort sett hade sett allt vad han hade levat för bli lagt i ruiner under sin senare levnad, som en annan Heinrich Schütz. Men denne var dessutom politiskt komprometterad, då han faktiskt tjänat världshistoriens värsta missdådare, och jag kände att jag var tvungen att be honom förklara sig. Kanske kände jag även rent instinktivt att det var denna chans jag var skyldig att ge honom.

”Kommer ni också för att gratulera mig till min sentimentala svanesång? Jag tackar er för era eventuella komplimanger, men tyvärr måste jag insistera inför er som inför alla andra att ni i själva verket ingenting har att komplimentera mig för. Mitt sista orkesterverk är bara ett beklagande och ingenting annat, ett patetiskt farväl till allt som var gott i den värld och som den självmant grundligt förstörde.”

”Ändå hedrar det er att ni inte verkar direkt bitter. Ert livsverk föreligger ändå intakt, och era verk kommer alltid att spelas, hur mycket som än ligger i ruiner. Ni förblir den främsta mästaren inom ert område i er tid, och ingen kan mäta sig med er.”

”Det är just det som är problemet. De båda världskrigen har förintat all återväxt inom den kvalificerade musiken. Det finns bara populärmusiker kvar, och de flesta är engagerade av filmbolag i Hollywood. Musiken är ihjälprostiterad, och det enda som vi utvecklade musiker kan göra i denna totalfördärvade värld är att ta avstånd från den med dödlig självisolering som resultat.”

”Men Sibelius lever ännu, och han står tillsammans med er på er nivå.”

”Han slutade komponera för tjugofem år sedan. Han såg hur det gick med världen och hur den riktiga musiken tog slut, alla dess ledande representanter dog ju ut under tjugotalet, som Busoni, Puccini, Stenhammar, Skrjabin, Fauré, Saint-Saëns med flera, medan bara misslyckade charlataner gjorde anspråk på att få leda musiken vidare i stället, som de där erbarmliga atonalisterna, rena bedragare allihop.”

”Vem tänker ni på då?”

”Alla! Alla som över huvud taget ägnat den så kallade tolvtonsmusiken en tanke! Schönberg uppfann den när hans medfödda musikalitet dränktes i hans erotiska förvillelser, men till all olycka var han redan så etablerad att han fick efterföljare, misslyckade dårar och humbugar allihop, främst Webern och Berg men alltför många andra också. De förstörde den riktiga

musiken och dess uråldriga traditioner! Det hade aldrig komponerats falsk musik tidigare bara för falskhetens skull! Ingen dåre hade tidigare givits tillåtelse eller möjlighet att upphöja falskheten till dogm! Och genom att den riktiga musiken släppte taget kom i stället den vulgära musiken fram och kom snart att dominera hela världen med sin billighet. Det är den musiken vi nu plågas med dagligen vart vi än vänder oss, till kaféer, restauranger, biosalonger, butiker, överallt denna hjärntvätt av bara slagdängor. Den musikaliska mänskligheten är reducerad till slavar under massmedial hjärntvätt!”

”Men ingen har ifrågasatt er musik. Den kommer alltid att hålla.”

”Menar ni det? Ändå har jag fullkomligt vuxit ifrån den. Det är knappt att jag längre vill kännas vid mina tidigare operor. Jag medger att ’Rosenkavaljeren’ har en viss charm musikaliskt, där förekommer ju faktiskt en riktig vals melodi, men de tidigare operorna är mest bara effekter och oväsen nästan utan en enda sångbar aria. Ja, jag medger min medskyldighet till musikens urspårning, jag lät mig förföras av den bombastiske Wagner, som revolutionerade operan i fel riktning, från lyrisk poesi och mänskligt pathos till storhetsvansinniga svulstigheter av överdrivna pretentioner, och jag byggde vidare på detta, dum som jag var. Samtidigt är mina Metamorfoser komponerade nästan som ett slags ånger och återkallande av alla mina later. Jag har skrotat Wagner för min egen del och återvänt till grunderna hos Mozart och Beethoven när det gäller den riktiga musiken. Den spårade ur med Wagner och Liszt, och bara med att återvända till den ledande världsmusiken före dem kan man hitta rätt i musiken igen. Det är vad jag försökt göra i mina Metamorfoser.”

”Samtidigt är de som ett monument över det sargade Tyskland.”

”Münchenoperan bombades ju. Varför bombar man operor i krig? Är krig bara till för att förstöra högkulturer, och vem kan vinna någonting på det? Vad fan skulle de bomba Dresden för? De allierade firas och firar sig själva som segrare, men det är en bluff lika total som den atonala musiken. Inget krig har någonsin producerat en segrare eller lett till någon seger. De har bara lett till etablerandet av lögnare och lögner, som dess värre sedan beslagtagit världen. Egentligen är Hitler och hans fallna tusenårsrike mera sympatiskt än Stalin med sina allierade för att han åtminstone fick gå under som martyr med sitt rike för vad han trodde på.”

”Vad trodde han på?”

”Han trodde på en bättre världsordning än den som Versaillesfreden gjorde sig skyldig till. Jag kan inte försvara honom, som alla politiker spårade han ur, men allt vad han levde för var inte alldeles fel. Därför kunde jag samarbeta med hans anhang. Jag accepterade ansvaret för den tyska musiken som chef för *Reichsmusikkammer* för den musiks skull, som min ställning helt naturligt gav mig ansvar för. Av samma skäl stannade Furtwängler kvar i Tyskland. Han avskydde nazismen och vägrade någonsin göra en Hitlerhälsning, och efter att ha nödgats skaka hand med Goebbels menade han sig ha svårighet med att tvätta händerna rena igen. Och varför skall de då ge sig på oss för att vi anlitas av den politiska makten? Vi gjorde det inte för den politiska maktens skull utan enbart för musikens skull. Det är kanske det grundläggande felet med hela denna infernaliska tid, att politiken nödvändigt skall blanda sig i medborgarnas liv och göra dem beroende av den, som om det var politikens plikt att besudla alla sina slavar med dess skamligheters outplånliga smutsfärg. Nåväl, jag hoppade av, jag blev rasande när jag upptäckte hur det politiska partiet inte drog sig för att kränka enskilda medborgares innersta privatliv...”

”Hur gick det till?”

”De öppnade mina brev. De läste vad jag skrev till Stefan Zweig. Vi samarbetade, då han fortsatte där Hugo von Hofmannsthal slutade som min librettist, men när jag ondgjorde mig inför honom över hur nazisterna behandlade våra judar, min fru var ju av judisk härkomst, befallde de att jag skulle avbryta samarbetet med Stefan Zweig. Han var ju jude. Då avbröt jag samarbetet med *Reichsmusikkammer* och flyttade till Schweiz. Ändå vill segerherrarna ha mig komprometterad för att jag samarbetade med nazisterna för musikens skull. De kommer att bli besvikna. Jag dör inte för det. Jag har överlevt mig själv för länge för att låta mig drivas i döden av blodhundar som tror sig ha fått väderkorn på ett byte bara för att han försöker komma undan med att hävda att han tjänar kulturen.”

”Vad var egentligen nazisternas förhållande till Stefan Zweig? Hans bok om Fouché var ju högt beundrad inom nazistiska kretsar.”

”De ville inte att han skulle fly. När det gjordes razzia i hans hem i Salzburg efter påstått undangömda vapen av partimotståndare bad de ansvariga honom hövligt om ursäkt efteråt, men han gick ändå i frivillig landsflykt. Redan Leo Tolstoj hade ju råkat ut för samma sak och hotat gå i landsflykt men lät sig övertalas av sina egna och tsarregimen till att ändå stanna kvar, vilket han gjorde motvilligt för att umgås med flyktplaner hemifrån för resten av sitt liv – det sägs att hans slutgiltiga flykt var planerad till Bulgarien. Och jag tror inte att det var nazisternas mening att han skulle höra till bokbålsoffren. Själv hade han ju ett klivet förhållande till nazisterna, han menade sig förstå dem och vägrade konsekvent ta parti emot dem, vilket han ändå ansåg sig tvungen att göra till slut när det gick som det gick under det andra världskriget – när hans egen mor i Wien blev illa behandlad gick det för långt. Men efter att slutgiltigt ha tagit parti mot nazismen, som ungefär var det sista han gjorde, begick han självmord.”

”Erich Maria Remarque menar att det lätt hade kunnat undvikas.”

”Naturligtvis hade det lätt kunnat undvikas. Men faktum är att han gjorde det. Och efter det började det gå illa för nazisterna. Det ser jag som ett fascinerande mysterium.”

”Men han försvarade aldrig nazisterna, inte ens innan de kom till makten.”

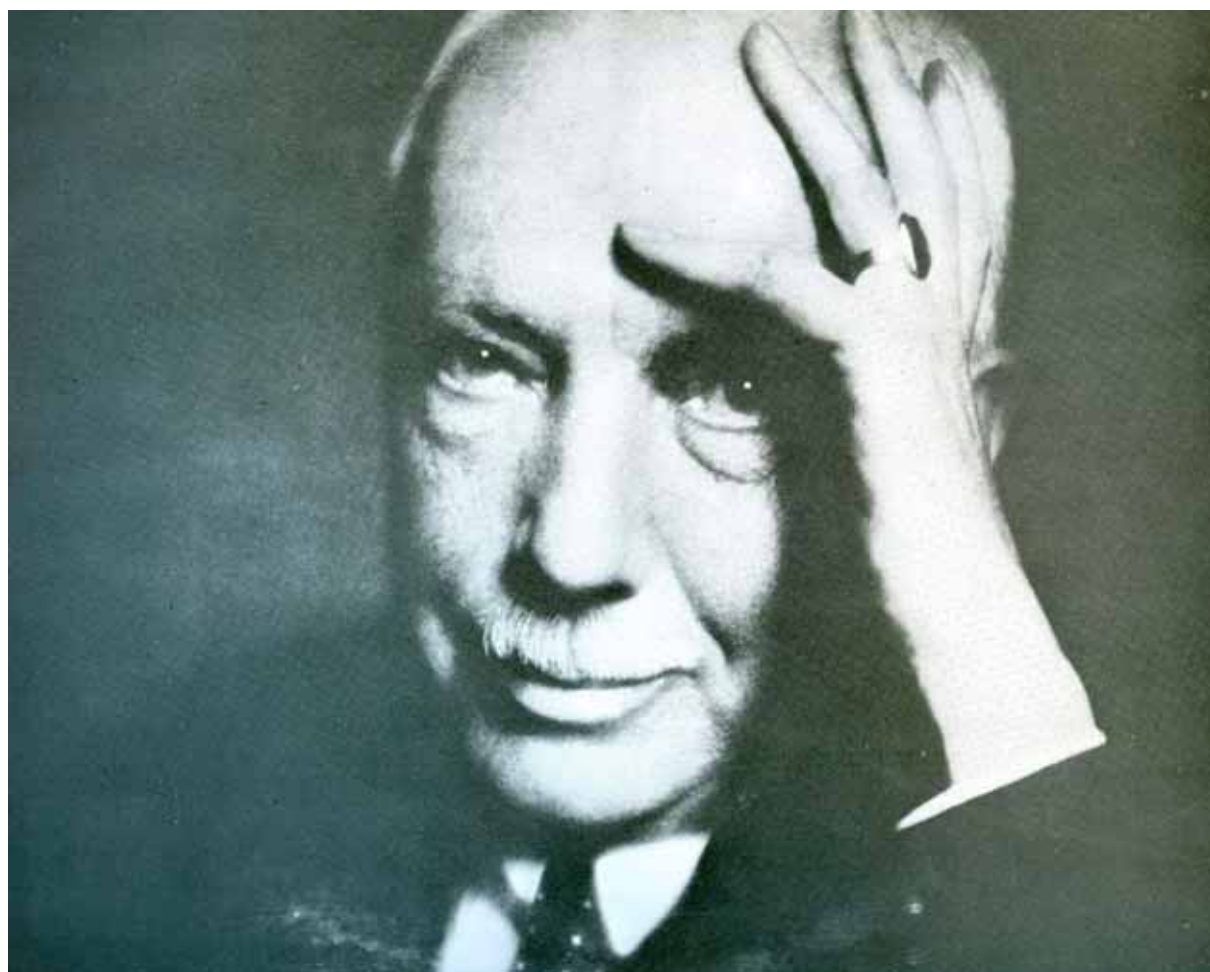
”Nej, det gjorde han inte.”

”Kan de på något sätt försvaras?”

”Jag samarbetade ju med dem och lärde känna dem ingående. Liksom Carl Gustav Jung upplevde jag dem som en oavvislig naturkraft, som något av ett nödvändigt ont. De uppstod till följd av Versaillesfredens oförsvarliga förödmjukelse av de besegrade axelmakterna, så djupt hade aldrig någon segrare i något krig tidigare kränkt en besegrad fiende, och återstudningen blev ofrånkomlig med tiden. Många såg denna fara redan 1919, framför allt president Wilson, världens enda helt nyktra politiker vid tillfället, men ingen tog några varningar på allvar, och Nationernas Förbund tilläts rinna ut i sanden. Men nazisterna ville inte hämnas på de omänskliga segrarmakterna. Deras främsta motivering och Hitlers var att bjuda bolsjevikismen i Ryssland motstånd, ty de såg klart och tydligt vilken fara för världen denna utgjorde. Den hade ju som uttrycklig och oförblommerad ambition att lägga under sig hela världen. Hitler hoppades i det längsta att Frankrike och England skulle gå med honom i det nödvändiga korståget mot kommunismen, men hans förhoppningar grusades långsamt men säkert och förintades definitivt när andra världskriget blev oundvikligt och de i stället gjorde gemensam sak med den stora fienden. Och nu har Stalin segrat och lagt under sig hela Östeuropa och delat Tyskland i två

genom en järnridå separerade stater. Har världen blivit bättre för det? Kan denna värld verkligen mena att Hitler hade helt fel i allt?”

Det var hans slutgiltiga fråga till mig, som jag inte då kunde besvara. Han var beundransvärd, den sista förvaltaren av den stora västerländska klassiska musiktraditionen från Bachs och Händels dagar genom två århundraden under ständig förnyelse och utveckling till en hisnande skönhetsvärld av oförgänglig ovärderlighet, som kommer att överleva hela denna timliga monstruösa tillfällighetsvärld av skamlös politisering av allt mänskligt privatliv genom främst medial hjärntvätt, som dock kommer att blåsa över och försvinna, som alla politiska stormar och övergående kriser, för att ersättas av en annan helt ny politisk problematik, som det alltid har varit – medan Richard Strauss Metamorfoser överlägset reducerade hela det världspolitiska gyckelspelet till strunt inför det bestående Requiemet över Münchenoperans ruiner...

Den första operafilmen

Bedrich Smetanas andra opera ”Brudköpet” är ett bestående trumfkort och var det från början. Den glittrar från början till slut av virtuos spiritualitet och genialitet, intrigen är tokrolig med ständigt överraskande infall och vändningar, och musiken är fullkomligt enastående i sin sprudlande melodirikedom och ständigt medryckande rytmiska finesser, samtidigt som det även

förekommer hur lyriska partier som helst. Naturligtvis kunde ingen opera ha passat bättre till att bli den första som filmatiserades.

Det skedde 1931 när ljudfilmen ännu var i sin brådmogna barndom, och naturligtvis måste filmatiseringen av en sådan av liv och rörelse och intriger vimlande opera utgöra ett minst sagt våghalsigt experiment. Den som med liv och lust gav sig hän åt att genomföra det var Max Ophüls, som redan åstadkommit ett antal tyska banbrytande filmer och utmärkt sig som en ledande innovatör. I denna film slog han klackarna i taket och slog sig fullkomligt lös i skapande fantasi.

Naturligtvis kunde inte hela operan rymmas i en spelfilm. Ophüls visade den goda smaken att kunna välja ut just alla de läckraste bitarna ur operan, så att om man känner operan väl det är ingenting musikaliskt ur operan som man saknar i filmen.

Redan i denna tidiga film utmärker sig alla denne unike filmskapares främsta talanger. Skådespeleriet är virtuost hela vägen, karaktärerna är alla originella och underbara, karikatyrerna är så lustiga i sin excentriska godmodighet att det är omöjligt att inte älska dem alla, medan han vågar ta sig de största friheterna med själva handlingen.

I operan kommer cirkusen inte in förrän i den tredje och sista akten, men här i filmen får cirkusen vara med från början. Det skapar en nästan Fellinisk stämning åt filmen, då cirkusen i de två första akterna ligger nere med förbud mot att uppträda, då den inte har betalat sin kvarskatt, och det är dessa pengar som sedan den ledande älskaren, som säljer sin brud, använder till att betala cirkusens skuld och därmed öppna vägen för dess festliga uppträdande.

I operan utgörs klimaxen av att cirkusbjörnen slipper lös, och även filmens dramatiska höjdpunkt utgörs av detta panikinslag, men med en skillnad. I operan är det den stackars ratade friaren som tagit värvning i cirkusen genom sin kärlek till Esmeralda och som får uppträda som cirkusens björn, och det är denna låtsasbjörn som i operan skrämmer slag på publiken, men i filmen är det en riktig björn. Den stackars fånen Vashek, den misslyckade friaren, som också får uppträda som cirkusens exotiska indian (spelad i filmen av ingen mindre än Max Schreck, som gjorde Nosferatu i Carl Th. Dreyers monsterfilm "Vampyr") är helt enkelt plakat när han ska uppträda som den dansande björnen och faller pladaskt utslagen till marken mitt under föreställningen, vilket hotar hela föreställningen med haveri, då publiken naturligtvis skrattar ut den druckna björnen, vilken situation dock räddas av att älskaren Jenik (av okänd härkomst) i stället tar på sig björnens päls och dansande roll, varpå publiken blir nöjd igen och föreställningen kan fortsätta. Men när primadonnan till slut skall ge björnföreställningen dess final med att sticka sitt huvud i gapet på björnen drar hon i stället av björnen hans huvud och kysser honom, som då visar sig vara Jenik. Föreställningen är saboterad igen, men den här gången jublar publiken.

Sådana lyckliga infall är filmen full av, Ophüls har verkligen öst på med extra kakbottnar och gräddkrokaner till en redan lyckad bröllopsfest, samtidigt som det förekommer imponerande tumult- och actionsscener, till exempel det nattliga allmänna slagsmålet, samt hisnande kameraåkningar och stuntscener. I operan förekommer det ju inga hästar, men här vimlar det av hästar, och vi har den ena djärva kapplöpningsritten efter den andra.

Saken är klar: Hade Smetana själv fått se sin opera i detta skick hade han skrattat på sig och ständigt velat se om den: Den lever definitivt med den äran upp till nivån av denna den kanske lyckligaste opera som skapats, där egentligen endast en kan jämföras med den: Rossinis

”Barberaren i Sevilla”, men till och med den måste komma på andra plats. Handlingen skall äga rum 1855, och en annan av Ophüls mästartegenskaper visar sig i hans exakta trohet till den rätta miljön med trogen återgivning av varje realistisk detalj. Detta genomsyrar alla hans filmer. Den idylliska rustika miljön inramar hela filmen med en bedårande charm som ingen kan annat än falla för. Liksom operan blev en festopera för alla tider på alla internationella operascener och inte bara årligen på Prags, så är även detta en festfilm för alla tider, trots dess nödtorftiga teknik, svartvita primitivism och tyvärr dåligt bevarade filmiska kvalitet. Alla verkar vara överens om att filmen förtjänar en ordentlig restaurering.

Mera filmer

För att fortsätta hanteringen av Ophüls: I Frankrike 1938 filmatiserade han Goethes ”Den unge Werthers lidanden” med lika häpnadsväckande skicklighet. Redan här visar han sig som den romantiska estetikens mästare i en djupt gripande och fascinerande filmatisering av en av de mest klassiska av alla romaner och mest bedrövliga av alla kärlekshistorier, men det faktum att det inte kunde ha slutat värre hanteras med avvägd balans och god smak. Fastän alla vet hur det måste sluta med självmord lyckas Ophüls ändå få det att komma som en överraskning, och det illustreras övertygande utan att det visas. Även skådespelarna gör utmärkt väl ifrån sig och kunde inte ha gjort det bättre, fastän ingen av dem är kända eller ens ihågkomna idag. Man kan mycket väl tänka sig Danielle Darrieux och Gérard Philippe i huvudrollerna utan att de hade kunnat göra det hela varken bättre eller sämre. Även musiken är skickligt apterad och tillåts inte dominera för mycket – användandet av kyrkklockorna och deras melodi är vad som öppnar hela dramat. Max Ophüls har helt enkelt lyckats med att översätta en brevroman till ett kvalificerat drama utan att göra det teatraliskt – det är helt naturligt hela vägen och genomförs med flödande effektivitet medan spänningen oavslutligt stegras från idealisk idylliskhet i början till ständigt djupare allvar. Det var en fröjd att få se Goethe så framgångsrikt överförd till vita duken – av alla författare torde han vara en av de svåraste att översätta på detta sätt.

Särskilt fascinerande är den cineastiska teknik med ständiga innovationer som Ophüls använder sig av för att öka intresset och livet i filmen. Den är hela vägen mycket stämningsfull, romanens stämningar är noggrant och troget överförda till vita duken, och framför allt är filmen markerad av Ophüls berömda sinne för detaljer, vilka ingen kunde använda sig av för att tillföra filmen extra kvaliteter bättre än han. Den största glädjen var att kunna känna igen alla de personliga tricks och egenskaper som utmärkte denne en av de högst utvecklade av alla filmkonstens mästare redan så tidigt som 1938 (vid 36). Det har observerats, att det är en fransk film gjord på en tysk roman året före den tyska apokalypsen och det andra världskriget. Han hade gjort många filmer i Tyskland redan men flyttade nu till Frankrike, medan kriget och dess omständigheter tvingade honom till en *time out* på sju år, för att dock sedan återkomma med alla sina främsta mästerverk.

Hans första film efter de sju åren, varunder han mest arbetade med ströuppdrag i Frankrike, Italien och även Amerika, blev ett samarbete med Douglas Fairbanks Jr, som var mest verksam i England sedan kriget, och som producerade och skrev manus till *The Exile*, en mycket romantisk historia om kung Charles II av England under sin exil i Holland 1660, där han

gömmar sig för de lömska rundhuvudena och deras lejda mördare ute på landet hos en vacker bondflicka som han blir förälskad i och odlar tulpaner med. Robert Coote uppträder som en falsk Charles II men är i själva verket en landsflyktig skådespelare, medan situationen ytterligare kompliceras av en gästande grevinna från Frankrike, som känner konungen sedan gammalt och genomskådar Robert Coote men igenkänner drängen som konungen. Hon bevarar dock hans hemlighet, medan Cromwellregimens utsända mördare småningom kommer på honom, och han får fullt upp med slagsmål och akrobatiska dueller med värjan i hand, som filmen heter på svenska. Även här fröjdas man av mästarens fantastiska kameraarbete, och en del hisnande kameraåkningar förekommer, framför allt i det omfattande slutslagsmålet i väderkvarten, där akrobatiken nästan slår knut på sig själv i sina uppsluppna uppvisningar inte minst flygande på vingarna. Det är en grann och dådkraftig film där Douglas Fairbanks Jr får leva ut hela sitt register som både älskare och fåktare, storyn är späckad med romantik, ingenting fattas, och även musiken gör sitt till.

Max Ophüls hette egentligen Maximilian Oppenheimer och var tysk jude från Saarbrücken, och för att inte få problem med nazisterna som redan etablerad stjärnregissör bytte han sitt namn till Ophüls, som är ett gammalt adligt tyskt namn – han tyckte det skulle passa hans stil. I hans franska filmer skrivs det ibland Opuls. Den riktiga släkten Ophüls kunde inte förstå från vilken gren han kom, men när han förklarade saken för dem välkomnade de honom in i familjen, eftersom han redan färdigt nästlat sig in.

Efter denna film skulle han gå vidare till "Brev från en okänd kvinnan", en av hans berömdaste, på en novell av Stefan Zweig, med författaren, som får den okända kvinnans brev, utbytt mot en pianist, en film som faktiskt överträffar novellen i både dramatik och mänskligt pathos – det enda brevet som hon någonsin skriver till honom omfattar hela filmen.

En annan betydande regissör som vi sett många filmer av på sistone är Nicholas Ray, som slog igenom efter kriget med "Kärlek till döds" (*They Lived by Night*), en Bonny och Clyde-historia, som följdes av flera liknande "ungdoms"-filmer, till exempel *Knock on Any Door* med John Derek som en ung delinkvent som ser som meningen med livet att leva hårt och sluta som ett vackert lik. Han gjorde en av de bästa Humphrey Bogart-filmerna, *In a Lonely Place* om thrillerförfattaren som har svårt för att skilja mellan sin fantasi och verkligheten, med Gloria Grahame (Rays hustru), den andra filmen med James Dean ("Ung rebell") och ett pärlband av framstående färgstarka westernfilmer, av vilka den främsta är *Johnny Guitar* med Joan Crawford och en annan, *Run for Cover*, med en åldrande men fortfarande stentuff James Cagney tillsammans med Viveca Lindfors – i flera av hans filmer förekommer det svenska ingredienser, i *The True Story of Jesse James* störs bankrånarna i finalrån av en påstruken luffare som bara talar svenska, och de skjuter honom för att de inte förstår ett ord av vad han säger – han hörde hemma i dessa bygder, då hans härkomst var tysk-norsk. *The Party Girl* är en raffinerad gangsterfilm från Chicago, förlagan till showfilmen långt senare med det namnet, med Cyd Charisse i huvudrollen som bländande dansös tillsammans med den åldrande men ståndaktige Robert Taylor som hennes försvarsadvokat mot den överväldigande maffiabossen Lee J. Cobb, alltid lika suverän som skurk, medan en av hans mest originella filmer är *The Savage Innocents* om eskimåer, där den ledande eskimån, som kommer i kläm med den obegripliga vita civilisationen, spelas av Anthony Quinn i ett för honom så typiskt häpnadsväckande

genomförande. Därefter gjorde han den kanske bästa Jesusfilmen som har gjorts, "Konungarnas konung" med Jeffrey Hunter i huvudrollen, som några år tidigare spelat Frank James, brodern till Jesse James. Denna film utmärker sig för en skarpslipad realism med utomordentlig färgsättning, vilket gör den så vacker, samtidigt som den har Miklos Roszas kanske bästa filmmusik att uppvisa. Denne gjorde ju även musiken till "Ben Hur" några år tidigare som ställs helt i skuggan av denna mäktiga Jesussymfoni. Jeffrey Hunter dog ung i 40-årsåldern, och även Nicholas Ray själv gick ett ganska oblikt öde till mötes, då han efter sin sista stora film, "55 dagar i Peking" med Ava Gardner, Charlton Heston, David Niven och många fler, drabbades av hjärtslag och fick en lång konvalescenstid, vilket inte hindrade honom från att aktivt delta i ungdomsrevolten på 60-talet med hippierevolutionen och allt det där. Hans sista film blev betecknande nog ett gästframträdande som generalen i Milos Formans "Hair", den mesta hippiefilmen, och Ray hade också tidigare utmärkt sig för pacifism främst i den svartvita krigsfilmen *Bitter Victory* med Richard Burton och Curd Jürgens från kriget i Afrika.

Han anses vara Hollywoods kanske mest kreativa filmskapare, han upprepade sig aldrig, han sökte ständigt nya horisonter både tekniskt och mänskligt, och hans två storfiler från 60-talet, både "Konungarnas konung" och "55 dagar i Peking" är i sitt slag oöverträffade. Han blev 68 år gammal, medan Max Ophüls bara blev 55.

Den regissör som kanske mest av alla påverkades av Max Ophüls var Jacques Demy, som tillägnade honom sin första film "Lola" (1956). Det blev den första av hans beryktade serie filmer från franska hamnstäder. Nantes är staden här, sedan kom "Paraplyerna i Cherbourg", medan kronan på verket blev "Flickorna i Rochefort", hans mest ambitiösa och konstnärligt lyckade film med till och med den då 55-årige Gene Kelly som fortfarande hur dansant som helst, men som drabbades av det typiskt Ophülska ödet, att vara så långt före sin tid och så överlägset kvalitativt, att publiken inte förstod den och svek den.

Den handlar om tvillingsystrarna Françoise Dorléac och Cathérine Deneuve, som också var systrar i verkligheten och lika framgångsrika, men Françoise dog redan vid 25, och detta blev hennes sista film. Jacques Demy hade ursprungligen tänkt sig Brigitte Bardot och Audrey Hepburn i huvudrollerna, men de hade knappast gort varken bättre eller sämre ifrån sig. En stor festival skall gå av stapeln i Rochefort med både marinbesök och militärparader, men i sista stund sviker de ledande kvinnliga stjärnorna, så att systrarna får hoppa in i stället. Intrigen har många trådar, inalles är det tre par som söker varandra under allehanda svårigheter, det är som en omfattande ekvation av extrema komplikationer som man undrar hur den i all världen skall kunna lösas, men slutet har betecknats som det mest underbara av alla filmslut.

Men vägen dit är lång, och på vägen hinner allting hända, till och med ett mord, medan de fantastiska balettslagen är filmens dominerande drag. Redan inledningsscenerna markeras av en oemotståndlig danslust som bara måste ta sig vilka hejdlösa uttryck som helst, och så pågår det genom hela filmen, som är oavbrutet extremt njutbar för den som orkar med och hinner med i allt vad som händer, då tempot hela tiden är högt. Michel Legrand står för musiken, den är inte lika charmerande som i "Paraplyerna i Cherbourg" men dock lika kvalitativt, där ingår till och med en pianokonsert, musiken har beskyllts för att vara repetitiv, men vad gör det, om den låter bra? Samma invändning kan man rikta mot Bach eller Mozart eller vem som helst. Stravinskij skall ha sagt en gång, att Vivaldi skrev samma konsert 500 gånger, men faktum är att Vivaldi

alltid låter bra, medan man inte kan säga det samma om Stravinskij – det var väl den avundsjukan som gjorde honom motiverad att nedvärdera Vivaldi.

För dem som förstår att uppskatta denna ystra musikal översvallande av balett i nästan högre grad än till och med *West Side Story* har den inte sällan hamnat i kategorin ”min favoritmusikal”, och det är som alltid beklagligt att inte alla alltid förstår sig på kvalitet, medan de lyckliga få som gör det kompenserar det med att då i stället kunna göra det desto mera.

Några milstenar, februari 2016

- 1 50-årsminnet av Buster Keaton.
- 5 200 år sedan premiären på Rossinis ”Barberaren i Sevilla”
- 9 Ronald Colman 125 år.
- 11 Burt Reynolds 80 år.
- 14 Robert Malthus 250 år, den förste som observerade befolkningsexplosionen.
- 15 Jane Seymour 65 år.
- 16 John Schlesinger 90 år (avliden).
- 21 August von Wassermann 150 år.
100-årsminnet av slaget vid Verdun.
- 23 180-årsminnet av slaget vid Alamo, Texas.
- 26 Volkswagen 80 år.
- 28 100-årsminnet av Henry James.
30-årsminnet av Olof Palme.
50 år sedan The Cavern slog igen i Liverpool.

Tålamodsresan, del 14: En bergsöken i snö och regn (september 2014)

Till slut kom taxin minst en kvart försenad. Även chauffören bekräftade att regnet var det värsta någonsin och undrade om bussen alls skulle gå. När vi nådde busstationen bad jag taxin vänta medan jag tog reda på om bussen skulle våga sig ut på forceringen av 5000 meter höga pass i ösregnet. Bussen var låst, men där var några som väntade och bad mig vänta också. Alltså skulle bussen gå.

Jag återvände till taxin för att betala den med de tre hundralappar jag plockat fram i god tid och stoppat i en ficka, men när jag grävde efter dessa var de försvunna. Jag sökte överallt i taxibilen. Alltså måste jag ha tappat dem i regnet omkring bussen. Chauffören föreslog att någon av de väntande kunnat se dem och lagt beslag på dem. Detta var föga troligt, då resenärer alltid nästan är hederliga, åtminstone uppe i bergen. Mystriet var totalt. Jag måste dra fram en ny 500-lapp och be chauffören växla. Inga problem.

Bussen satte i gång i ösregnet, men detta avmattades efter hand, och när vi klättrade upp mot Tanglang La, det högsta passet på 5300 meter, blev sikten nästan klar ehuru under ständigt hotande molnslöjor. Själva passet var mjölk, och man såg nästan ingenting, men på andra sidan fortsatte det ljusna. Den tiomila öknen från Pang till Sarchu var helt torr.

Bland mina medpassagerare ombord märktes ett sällskap på fem polacker, som reste tillsammans. De två äldre herrarna hade varit i Ladakh förut, så var det en mycket älskvärd moder med son och hans fästmö. Sonen hade arbetat i Finland och även rest i Sverige. De kände väl till Göteborg.

Vidare var det ett ungt tjeckiskt par, som liksom de tre yngre polackerna var i Ladakh för första gången, en mycket ung engelska från Manchester och en till av okänd nationalitet. Jag lyckades fotografera en del från mitt fönster, men framför mig satt en stackars lokal resenär som hela tiden spydde ut genom fönstret, sammanlagt åtta gånger, och så kraftigt, att man varje gång förvånades över att han hade någon mage kvar. När han öppnade fönstret för att spy blåste det kraftigt därifrån på mig, men han var noga med att hålla spyorna utanför. Där emellan låg han helt utslagen med huvudet mot sätet framför. Vanligen är det damer som brukar hänga utanför fönstret under ihållande ulkande ylanden, men detta var första gången jag upplevde en åksjuk ladakhisk man.

Redan halv 2 var vi framme vid Sarchu, halva vägen till Manali, efter bara 8,5 timmar, och vår busschaufför höll stilen hela vägen. Enda incidenten inträffade vid ett möte med en truck längs en mycket smal bergshylla med serpentiner, trucken kom i lutning mot bussen och knäckte backspeglarna vid förarhytten, men senare lyckades chauffören fixa den igen.

Vi klarade oss utan regn genom hela öknen, men efter Baralacha La började det igen. Vi kom fram klockan 6 till Keylong under duggregn, och alltså hade hela resan bara tagit tretton timmar inklusive pauser på en och en halv timme, så det var egentligen bara elva och en halv timme, vilket nästan är rekord.

Natten förflöt utan incidenter i det billiga härbärgat, men det regnade hela tiden, så det var obekvämt att gå ut på toaletten.

Ännu på morgonen regnade det, men under bussfärden söderut med start halv 7 tycktes det ljusna något i fjärran, dock inte tillräckligt så att man skulle kunna fotografera detta ett av världens vackraste landskap före Sissu, fastän man för en gångs skull fått en riktigt bra fönsterplats.

Bakom mig satt tre unga män som naturligtvis satte på sin digitala telefonskräpmusik. Till slut stod jag inte ut längre utan bad dem stänga av. De nickade instämmande och förstående, stängde av och satte efter en stund på den igen. En andra gång sade jag till dem, "Please!" De stängde av och satte på igen. En tredje gång sade jag till dem så att det hördes över hela bussen, och flera tycktes gilla min reaktion. De stängde av, men efter en lång stund satte de på igen men med så låg volym att de trodde att jag inte skulle höra det. Naturligtvis hörde jag det, men jag sket i dem liksom de sket i mig. Vad kunde jag göra?

Uppe vid Rohtang var det tjock dimma, man såg ingenting, men egendomligt nog regnade det inte på andra sidan, fastän det regnat hela vägen på den torra sidan. Det brukar vara tvärtom. Detta var något av en lättnad: det kunde ännu ljusna.

Enda incidenten på vägen ner var en fullastad militärtruck som kört ner i en ravin. Man höll på att bärga robotar, ammunition och annat explosivt därifrån med att bilda kedja.

Halv ett var vi nere. På vägen upp till Greenland mötte mig Tara välkomnande. Jag fick genast bästa rummet, kunde duscha och byta kläder och var hemma igen.

Tillbaka till Zanskar, del 7: En helt annan värld. (september 2015)

Jag gick upp till Tara på eftermiddagen bara för att hälsa på. Eftersom det hade regnat mycket var det ganska svårt att ta sig fram längs med gyttjestigarna, men jag lyckades i alla fall undvika att ramla, även om det ofta var nära ögat, och det kunde inte undvikas att byxorna blev nedstänkta.

Men redan på långt håll såg mig Tara komma och viftade mig genast hem och välkommen, och lika glatt hojtade jag tillbaka. Det var ett kärt återseende.

Naturligtvis var jag nyfiken på varför han inte leasat Greenland som han gjort förra året,, hans dröm var ju att få driva ett hotell, och han var idealisk för jobbet: effektiv, energisk, generös och hjärtlig. Anledningen var brydsam. Han hade gjort en dålig affär, som blivit rena ekonomiska katastrofen. Han hade hjälpt en god vän, en irländare i samma ålder, med väldigt mycket pengar, han hade litat på honom, lånet hade varit på 500,000 rupier (70,000 kronor), som han egentligen tänkt använda för sin hotellsatsning. Irländaren hade råkat illa ut och hamnat i fängelse – i Turkiet, för cannabissmuggling. Han kunde få sitta där i tio år. Det var 'Midnight Express' i verkligheten.

Därmed hade Tara funnit sig utan jobb och hänvisad till det egna jordbruket och skogsbruket med en ko och en kalv. Det gick ingen nöd på honom, han hade stor familj med söner som arbetade, och han hade nyligen lyckats fälla ett stort träd som han fått 3000 kronor för.

Han återkom till sina tidigare förslag till mig. Han undrade vad jag skulle göra efter ålderspensioneringen och föreslog att jag skulle komma och bo med dem i Manali.

Det var ju den idealiska miljön och mänskorna, ett naturens paradys, som inte kunde bli vackrare, och ett liv där kunde inte vara mera ekonomiskt – mat och hyra gratis, tills jag kunde finna mig ett eget hus, som man kunde komma över gratis.

Naturligtvis kunde jag ju inte lova mer än att tänka på saken. Risken var att jag skulle nödgas arbeta i det oändliga även efter pensioneringen, många ställdes inför detta, min kusin Alberto i Verona arbetade ännu vid 72, men detta berättade jag inte för Tara, då han inte skulle förstå det.

Men erbjudandet var aktningsvärt och överväldigande generöst som grundmurat och spontant frambragt från en reservationslöst god vilja och gott hjärta, och det var onekligen ett attraktivt framtidsperspektiv – Tara hade ju kunnat vara min son.

Hans vackra hustru bjöd på te och rispudding, men jag kunde inte stanna länge då plikten kallade – jag skulle ju träffa Johannes igen på kvällen. Men jag lovade återkomma nästa dag för en längre visit.

Det är ju en lång väg upp för branterna till hans hydda, varifrån man har en utsikt över Manali som från Sockertoppen över Rio de Janeiro, så jag var ganska trött när jag kom ner igen. Det gällde att ligga i träning för Ladakh. På kvällen bar det så för andra gången idag upp till Vashisht.

Jag berättade om mitt Tarabesök för Johannes, och han var mycket förstående. ”Känn dig inte alls bunden av oss. Du skall ju upp till Ladakh, så du hinner ändå inte vara med om konferensen, men troligen kommer det inte att dryftas annat än vad du redan hört. Sedan när du kommer ner igen får du höra resten.”

Tre gånger hade jag sökt min gamle vän Raju, tidigare steward på Greenland, och missat honom två gånger, men tredje gången när jag var på väg hem klockan 8 på kvällen var han äntligen hemma och stod i köket i källaren och lagade mat åt sina fyra hotellgäster, en japan, en kines, en inhemsk och en fransman. Återseendet var hjärtligt. Han bekräftade att det var mycket mindre västerländska besökare i år. Jag belyste mitt visumproblem för honom, och han fick ta del av hela historien. "Inte konstigt att ingen vill komma hit mera," yttrade han.

Han visste också vad som hänt på Greenland. Genom sin dåliga affär hade Tara förlorat allt sitt förtroende hos min gamle värd, annars hade han troligen fått överta Greenland, men nu var det i stället utleasat till en helt annan familj på två år för 400,000 rupier (60,000 kronor). Raju rådde mig att komma och bo hos honom i hans hotell i stället för ett billigare pris när jag återkom från Leh, och jag accepterade anbudet. Att bo hos Tara skulle vara opraktiskt, då han bodde så högt uppe och jag behövde ha tillgång till staden med Vashisht, medan från Rajus ställe intill Greenland skulle jag ha lika nära till Tara som till Vashisht. Även hos Raju skulle jag vara väl omhändertagen hos en gammal vän, som jag nu saknade i Greenland, när min gamle värd leasat ut det.

För första gången var jag ordentligt trött denna dag. Efter visiten hos Tara var jag så utslagen att jag måste lägga mig, och sedan var det svårt att resa sig igen. Kanske var det resans ansträngningar som tog ut sin rätt, eller också hade upplevelsen hos Tara varit alltför överväldigande.

Han representerade allt det som jag missat i livet. Han levde ett helt organiskt liv i hjärtat av naturen och hade frambringat en stor, blomstrande och välartad familj med flera barnbarn redan som 40-åring. Han representerade hälsa, sundhet, klokhetskraft och en enorm potens som nästan var vulkanisk. Detta var den idealiska kärnfamiljen och ett bevis på att kärnfamiljen var det bästa och enda riktigt sunda mänskliga alternativet. Här störde ingen stress, inga massmedia, ingen giftig industrialism, ingen konstgjordhet och ingenting omänskligt. Det mänskliga livet kunde knappast bli bättre än här. Det var som en förkrossande uppenbarelse.

(I nästa nummer: *Sista kvällen i Manali.*)

Kalasresa med förvecklingar, del 12: Avsked från Pelling

Tydligt såg det illa ut för mina fortsatta möjligheter att få träffa Lama Yonda, då han verkade helt upptagen med sina gäster från Darjeeling. När jag försökte söka upp honom dagen efter mot kvällen hade han rest bort med dem för att besöka sin hemby. Han skulle kanske komma tillbaka på torsdagen, vilket skulle vara min sista chans, då jag borde återvända till Darjeeling fredag morgon.

Emellertid dök mina vänner upp på tisdagskvällen med en tredje, en israelit, så vi kunde fortsätta där vi lämnat varandra i Darjeeling. De hade stannat två dagar i Gangtok och inte gjort något försök norrut, då vädret avrådde.

Jag hade dock den stora glädjen att kunna visa dem till rätta i Pelling, till att börja med till den lokala alkoholbutiken, men även senare med genvägar till klostret Sangha Choeling, vilket de uppskattade. Vädret förblev ostadigt, det kom till och med en smula regn, men onsdag morgon

kunde man sitta och njuta på terrassen av Garuda under något solsken. Kanjenjunga förblev insvept i sina moln.

Vi fick kompensera oss med våra kvällsfester med brandy, av vilken den bästa sorten var på körsbär, en lokal *cherry brandy* som var alldeles delikat. Vi fortsatte diskutera film, filosofi, problemet med religionerna – på onsdagen inträffade den nya muslimska massakern i Jerusalem med ett antal rabbiner huggna till döds med yxa – och kvinnor, så underhållning och diskussionsämnen saknades minsann inte.

På torsdagskvällen hade jag min sista chans att träffa Lama Yonda, och han var återkommen. Emellertid hade han huset fullt av gäster, inte bara hans gäster från Darjeeling var kvar, utan dessutom satt där en drös av munkar. Det var rena hovet.

Emellertid tog han vänligt emot mig och bjöd på vad han kunde: ett äpple och kakor, då han hade bråttom och skulle iväg med sina gäster. Jag fick emellertid nöjet att fotografera hans hem, honom själv och några gäster. Som vanligt önskade han att jag skulle stanna, han tyckte det var dåraktigt av mig att återvända till Darjeeling och tyckte att jag i stället skulle ta bussen direkt till Siliguri på måndag morgon, men jag ville inte missunna Darjeeling en sista chans till en klar soluppgång vid Tiger Hill.

Då jag skildes så tidigt från honom kunde jag tillbringa resten av kvällen med mina vänner. Vi var sex till middagen. Utom Gaurav, Fred och jag var det Bonnie från Australien, Thomé från Israel och en ung man från Chandigarh, som lustigt nog var längst av oss alla.

Det blev en verkligt trivsamt kväll. Den kulminerade med vår värd i berättartagen som bjöd på historier från det gamla Sikkim. Det mest intressanta var hans skildring av en by väster om Yuksom som hade sin alldeles egna kultur och traditioner där de varken var buddhister eller hinduister utan shamanister, alltså tillhörande den äldsta natureligionen Bön, som fanns före buddhismens tillkomst och innan Nepal blev hinduistiskt. De hade ett eget språk som var landets vackraste, de var ytterst levnadsglada, frikostiga och gästfria och hade i synnerhet en utpräglat personlig danskultur. Nu hotades de av den nya världsordningen, men naturen överlever alltid och till och med människans värsta missgrepp. Trakten gick under namnet L..., finns inte på kartan och kunde bara nås från Yuksom.

Han berättade även om Pelling tillkomst. Mot slutet av 1700-talet hade kungen av Sikkim två fruar, en från Bhutan och en från Kalimpong. Med den första hade han en dotter, med den andra en son. När han dog övertog sonen tronen, men systemen krävde sin förstfödsrätt. Det blev inbördeskrig, och dottern mobiliserade en armé från Bhutan som erövrade Sikkim, satte dottern på tronen och drev brodern i landsflykt till Tibet. Där mobiliserade han en armé som fördrev systemen och återupprättade honom. Men systemen lejde en läkare, som när brodern badade vid de heta källorna i Rawangla lyckades skära upp broderns ådror. Även systemen dog i inbördeskriget, och broderns son blev sedan konung. Rabdentens ruiner härstammar från den tiden, men Sikkim förlorade Kalimpong för alltid.

När brodern återkommit från sin landsflykt i Tibet tog han med sig en tibetansk munk, som byggde ett kloster Pema-Choeling där Pelling nu ligger. Det förstördes under inbördeskriget, men Pelling är en förkortning och sammandragning av Pema-Choeling.

Det var ett vemodigt avsked från mina vänner. En av dem följde med mig till Darjeeling, Bonnie från Perth i Australien, och bussresan ner gick väl an ehuru under ett utsägligt vemod – när skulle man komma till Sikkim igen? Jeepresan upp från Jorethang till Darjeeling uthärdades

under den vanliga svåra tortyren med att chauffören aldrig lät någon låt spela till slut – han zappade hela tiden. Jag hade öronproppar, men vad hjälpte det mot basens ihållande jordbävningsskud? Ingen i jeepen sade ett ord på hela vägen.

Den morgonen hade det varit klar sikt i Pelling, så att man kunde se hela Kanjenjunga solbelyst för första gången, men det varade bara några minuter. Dock ingav detta hopp för någon eventuell klar morgon i Darjeeling.

Jag återfick mitt gamla rum i Tower View, dormitoriet, där jag tillbringat så angenäma stunder med Gaurav och Fred, och det kändes som om de fortfarande var kvar eller kunde komma tillbaka. Vem vet?

(I nästa nummer: *Avsked från Darjeeling.*)

P.S. De kom tillbaka dit senare och lät mig per mail veta att de saknade mig där lika mycket som jag saknat dem.

Apropå möjligheten att återkomma till Sikkim: Hör och häpna, denna januari 2016 fick jag ett mail från min käre polismästare i Phudong i norra Sikkim, som jag inte träffat sedan mitt sista besök där 2011, som nu äntligen tydligen skaffat sig e-post och frågade om jag fortfarande hade kvar hans mössa, som jag skulle ha levererat till en svensk soldatkollega till honom som tjänstgjort med honom under FN i Kosowo. Mailet glädde mig oerhört, jag svarade genast att jag fortfarande inte fått hans kollegas namn, som han aldrig hade kunnat komma ihåg mer än förnamnet John, och därför inte kunnat leverera mössan, som fanns kvar i gott förvar, men han svarade igen att han såg fram emot ett äntligt återsammanträffande i november...

P.S. från Klas Lundberg:

“Säg också att du i senaste numret av Fritänkaren åter tar upp frågan om varför du reser till bergen i Asien! Och detta med behovet av andlighet i vårt land är ganska lätt att förstå. För jag upplever att det ligger en tung grå filt över landet som effektivt hindrar det andliga ljuset att nå oss. Att denna spärr faktiskt finns kan nog de flesta som intresserar sig för andlighet intyga även om vi förstås ofta ser helt olika på orsaken till denna spärr.

Att vända till bergen för att känna andlighet är inget dåligt recept, och det är nog många som mer eller mindre medvetet gör samma sak som du. Det finns faktiskt också "vetenskapliga belägg" för att atmosfären är mindre belastad med "andlig förorening" när man kommer högre upp. Det finns också en definitiv gräns vid drygt 2000 m.ö.h, då atmosfären i princip är fri från andlig besmittelse. Kan dock inte här gå närmare in på vilka källorna till dessa fakta är, men dessa ger alltså en förklaring som bekräftar dina resors syfte!

Kom också att tänka på en annan författare som blivit "förföljd", och som du nog nämnt vid något tillfälle. Sven Stolpe var ju en färgstark och intensiv personlighet som talade lika väl som han skrev. Det fanns förstås flera orsaker till att han med tiden blev illa sedd av många kollegor och till slut portförbjöds i alla svenska tidningar, bland annat att han ju var impulsiv och frän i all sin kritik, men allra mest handlade det säkert om att han var kristen. Dessutom var han ju katolik men uppträdde knappast som en "kristen", eftersom han ju just var rätt dömande och oförsonlig. Men att han verkligen behövdes i kultursverige insåg många inte förrän senare. Har sett att några av hans främsta kritiker efteråt beklagade att Stolpe försvann från alla svenska tidningar. För han

hade verkligen behövts under det röda 70-talet då i stort sett alla etablerade media var starkt vänstervridna. Jag kommer ihåg att en undersökning på 70-talet av den "borgerliga" Dagens Nyheter visade att 21 av 22 huvudredaktörer då stod längre till vänster än dåvarande VPK! Så Stolpe var alltför ensam och hade verkligen behövts som motvikt mot alla rödskägg, som han själv benämnde dem!"

Svar: "Jo, jag hörde till Sven Stolpes beundrare, även om jag inte kunde låta bli att vara kritisk samtidigt - han hade en viss benägenhet för att skjuta över målet. Jag stod faktiskt i någon kontakt med honom, då han aldrig drog sig för att brevväxla med vem som helst.

Jo, vänstern förstörde Sverige i grunden redan under 60-talet, och det började med Olof Palmes insatser som skolminister. Sverige har aldrig återhämtat sig."

KL: "När det gäller Palmes insats i fråga om skolans avveckling är den egentligen relativt begränsad. Visserligen var han skol- resp utbildningsminister 1967-69, men då var alla viktiga beslut kring den nya skolan redan fattade. Den som i själva verket var allra mest ansvarig för katastrofen var ganska säkert Stellan Arvidsson som var sekreterare i 1946 års skolkommision som utarbetade det hela. Denne man som jag tidigare bara kände till namnet på tittade jag lite närmare på nu, och jag bifogar en intressant artikel om honom som nog förklarar en del.

Palme satte förresten själv ett av sina egna barn i antroposofernas Kristofferskola i Stockholm, så han var nog inte omedveten om problemen. Ändå är utvecklingen i västvärlden relativt parallell när det gäller skolan. Det är mest det att våra politiker som vanligt vill vara "bäst" och föregångare. Och som vanligt klarar sig de länder bäst som i stället håller emot de destruktiva impulser som kommer från de "dolda lömska källorna". Finland är ju ett utmärkt exempel på detta. De har i stort sett bara behållit samma skolsystem vi också hade i början av 1960-talet, och nu vallfärdar man dit för att se på undret!"

Så här skrev Ingmar Bergman om den svenska vänstervridningen 1968 (i utdrag):

"För egen del tävlade jag aldrig med (Alf) Sjöberg. På teatern var han min överman, ett faktum som jag accepterade utan bitterhet. Djupast träffad blev han antagligen av vår provinsiella kulturrevolution. Hans bitterhet blev stor då han tvangs läsa att Dramaten borde brännas och att Sjöberg och Bergman lämpligen borde hängas i Tornbergs klocka på Nybroplan.

Det är möjligt att någon modig vetenskapsman en dag vågar undersöka hur vårt kulturliv skadades direkt och indirekt av sextioåttarörelsen. Den inser inte att deras insats var ett dödligt hugg mot en utveckling som aldrig får avskiljas från sina rötter. I andra länder, där flera tankar har lov att frodas samtidigt, likviderades inte tradition och utbildning. Det var bara i Kina och Sverige, som man hånade och förödmjukade sina konstnärer och lärare.

Jag blev själv, inför ögonen på min son, utkörd från den statliga scenskolan..." etc.

Ur *Laterna magica*, kapitlet om Dramaten (sid. 230 i pocketupplagan)

Göteborg den 5 februari 2016 (*Runebergsdagen*)